

Кэбээйи улууһун үөрэҕириитин управленията
«Ача 7№-дээх уһуйаан»
оскуола иннинээҕи үөрэхтээһин муниципальной бюджетнай тэрилтэтэ

Тимофей Егорович Сметанин
айымньыларыгар ооньуу туонатын тэрийии

Автор: Лоботова С.В.
ИИТЭЭЧЧИ

2019 с.

Кириитэ

Оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕолору үөрэхтээһин Федеральной судаарыстыбаннай ыстандаартыгар оҕону төрөөбүт тылынан иитии-үөрэтии, омок бэйэтин култууратын уонна эригээн уратынын учуоттааһын ирдэбил чэрчитинэн киирдилэр. Үөрэхтээһин хаачыстыбата үөрэх сүрүн бырагырамматын олоххо киллэриин усулуобуйатыттан тутулуктаах. Оҕо саас сүрүн дьарыга оонньоу диэн биллэр чинчийээччилэр, учуонайдар дакаастаан тураллар. Оҕо оонньоу нөнүө туралыыр эйгэтин билсэр, оҕолору уонна улахан дьону кытары сөптөөхтүк сыһыаннаһарга үөрэнэр. Оҕо оонньоуттан астыныны, дуоһуйууну ыллаҕына киһилии киһи буолар, бары өрүттэрэ сайдаллар.

Оонньоу эйгэтин тэрийэр сүрүн бириинсиптэр:

- Оҕо көңүллүк арыллан оонньоур, сайдар, бэйэтэ тутан хабаан онорор кыаҕын хааччахтаабат эйгэни тэрийии.
- Оҕоҕо тийимтиэ, чэпчэкилик уларыта тутарга сөптөөх оонньоуру туттар сэби-сэбиргэли туһаныы.
- Оҕо айар дьобуруун көрдөрөр эйгэни тэрийии.
- Оҕо күннээҕи олоҕор баҕа өттүнэн дьарыктанар, көңүлүнэн оонньоур, үлэлиир услуобуйатын тэрийии.

Бу мантан сиэттэрэн бииги уһууааммытыгар Кэбээйи улууһуттан төрүттээх, силистээх-мутуктаах суруйааччылар, мелодистар, поэттар олохторун, айар үлэлэрин үтүө холобуругар оҕолору үөрэтэр сыаллаах «Түөлбэм айар талааннаахтарын түһүлгэтэ» проект, үөрэх программатын ситимигэр киирэн үлэлиити турар.

Программабытыгар биир сүрүн миэстэни Тимофей Егорович Сметанин айар үлэтин сырдатты, үөрэтии ылар.

Практической суолтата: Биир дойдулаахпыт Т.Е. Сметанин, айымньыларын ис хоһоонун, тылын-өһүн үөрэтэн, кинилэргэ убаастабылы инэриин оонньоу нөнүө барар. Ол курдук:

- Остуол ооннуулар (пазллар, домино, квест-оонньоу)
- Дьарык-ооннуулар
- Тарбах ооннуулар (театр)
- Тыл-айах ооннуулар бу проект чэрчитинэн оһулууннулар.

Чинчийии түмүгүнэн иитиллээччилэрбит Тимофей Сметанин айымньыларын билэр таһымнара үрдээтэ.

Сыала:

- Тимофей Сметанин айымныларын билэр таһымнарын чинчийи.

Соруктара:

- оҕо сайдар эйгэтин тэри;
- оҕо тэрилтэтин программатын тутулугар оҕо сайдар 5 хайысхатынан ис хоһоонугар киллэрэн биэри.

Күүтүллэр түмүк:

Бу үлэ ситимнээхтик бардагына маннык киһи иитиллэн тахсыа:

- Чинчийэри, ырытары сатыыр дьобурдаах оҕо;
- Тылы таба тутта, айымны тылын ырытарыгар ылбыт билиитин туһанар;
- Тимофей Сметанин айымныларын үөрэтэн, дойдутун, түөлбэтин ис сүрэхиттэн ытыктыыр оҕо;
- Үрдүк ис култууралаах, чөл өйдөөх-санаалаах, олоххо чин туруктаах оҕо.

**СУРУЙААЧЧЫ АЙЫМНЬЫЛАРЫН
ПРОГРАММАҒА БИЭС УОБАЛАСКА АРААРАН КИЛЛЭРИИ**

**Познавательное развитие
(Билиини-көрүүнү сайыннары)**

Билии-көрүү олох бары аранатыгар, киһи сааһыттан тутулуга суох, туһаны аҕалар. Оҕо билиэх көрүөх баҕата, ону-маны өйдүүр буолуобуттан олус күүстээх. Ону сэнээрэн, эбии тэптэрэн биэрэн оҕону кыра эрдэбиттэн түөлбэ дьоннорун билиигэ уһуйуллара табыгастаах.

Тулалыыр эйгэ дьарыктарыгар сэтиннэи ыйга: ийэ дойдуну билии дьарыга ханатыллан үөрэтиллэр. Бу дьарыктар түмүктэринэн оҕо бэйэтин нэһилиэгин айар дьобурдаахтара улууска, республикаҕа, россияҕа дылы биллиилээх дьон буолалларын кэрэхсиэхтээх.

	3-4 саас	4-5 саас	5-6 саас	6-7 саас
Тулалыыр эйгэ (ФКЦМ)		«С чего начинается родина?» (Кобяйский улус) поэты Куокуйского наслега ноябрь занятие № 12	«С чего начинается родина?» (Республика Саха (Якутия) Т.Сметанин декабрь занятие № 15	«С чего начинается родина?» (Россия), Лугинов Н.А. апрель занятие № 30
Кыракый эколог (Юный эколог)		Цветы (Сардаана), Иванов Г.В. (краевед, фотограф, поэт) Март, Занятие №1	Цветы (Куокуйского наслега) Иванов Г.В. (краевед, фотограф, поэт) Март, занятие №4	Цветы (красная книга Республики Саха (Якутия) Иванов Г.В. (краевед, фотограф, поэт) Март, занятие №4

**Речевое развитие
(Тылы-өһү сайыннары)**

Төрөөбүт тылы чуолкайдык этии, ыраастык сангары – хас биирдии киһи ытык иэһэ, үрдүк култуурата. Ол тэнинэн сахалыы дорҕооннору ыраастык, чуолкайдык сангарарга уһуйулар. Саныыр санаатын ситимнээн, өйдөнөр гына этэргэ үөрэнэр. Оҕоҕо аналлаах кинигэлэри истэр, көрөр. Истибитин кэпсиир, ыйытар, эппиэтиир.

Бу уобалас сыалын толорууга программага суруйааччы хоһоонноро, остуоруйалара киллэрилиннилэр, ону таһынан, айымньыларынан, хоһооннорунан сирдэтэн араас **остуол, тарбах, тыл-айах оонньуулар уонна оҕолор хоһоону үөрэтэллэригэр аналлаах кинигэлэр оҥоһуллаллар.** 2018 сылтан биллиилээх саха суруйааччыларын айымньыларын оонньуулары биир ситимнэ холбоон оноруу саҕаланна. **Маннайгы суруйааччы Тимофей Егорович Сметанин.**

	3-4 саас	4-5 саас	5-6 саас	6-7 саас
Программага киирбит хоһооннор	Тонсоҕой (В.Ф. Лукинова) Март, неделя 2, занятие №1.	Туллуктар (А.С. Гуляева) Апрель, неделя 1, занятие № 2 Сана дьыл кэлиитэ (С.Т. Эверстова) Декабрь, Неделя 1 Занятие № 2	Уол оҕо санаата (А.С.Гуляева) Февраль, неделя 3, занятие №1 Саһыл уонна куоскалар (Т.Сметанин)	Күммүт тыгар үчүгэй (В.Ф. Лукинова) Апрель, неделя 3, занятие № 1
Эбии хоһооннор:	Хараҕа ууламмыт (А.А.Павлова)	Ымыылар (В.Ф. Лукинова) Оккоолой (О.П.Игнатьева)	Күндү күнүм барахсан (З.Д.Максимова) Ат мииммит Биирдэ (Т.Е.Сметанин)	Күөгүһүттэр (А.С.Гуляева) Ат мииммит Биирдэ (Т.Е.Сметанин) Саас кэлиитэ (О.П.Игнатьева)
Сөпкө, чуолкайдык сангары	<ul style="list-style-type: none"> – остуол, тарбах оонньуулар – тыл-айах гимнастиката – оҕолорго аналлаах кинигэлэр 			

**Художественно-эстетическое развитие
(Кэрэ эйгэтэ. дьобуру сайыннары)**

Тулалаан турар эйгэтин өйдөөн көрөр оҕо тэннээн көрөр дьобура сайдан, кэрэни, үчүгэи түргэнник көрөргө үөрэнэр. Ону таһынан оҕолор, төрөшпүттэр холбоһуктаах үлэлэринэн оонньоулары оноруу. Кэлин мультиктары кыра дьобус испэктээкиллэри туруоран устуу. 2018 сылга ытыллыбыт күрэх, кыайылаах уруһуйа оҕо оонньоуругар пазл оноһулунна. Бу оонньоу Т.Е. Сметанин айымньыларынан ситимнээх оонньоуга киирдэ.

	3-4 саас	4-5 саас	5-6 саас	6-7 саас
Лепка			Т. Сметанин Саһыл уонна куоскалар Декабрь, 2 неделя, Занятие №14	
Аппликация				Т. Сметанин Саһыл уонна куоскалар Декабрь, 2 неделя, Занятие № 15
Музыка:	Атын дьарыктарга музыка өтүнэн хааччыйы - Ырыаларынан үнкүү	Наша родина – Россия Гимны: села, улуса, республики, России Сентябрь, Занятие № 2 «Музыка и поэзия неразлучны» Апрель, Занятие № 56 «Подснежник» Апрель, Занятие №58	Наша родина – Россия Гимны: села, улуса, республики, России Сентябрь, Занятие № 2 Калининский А.К. и его музыка Ноябрь, занятие № 21 «Музыка и поэзия неразлучны» Апрель, Занятие № 56	

Физическое развитие
(Эт-хаан сайдыгта)

Оџо этин-сиинин сайыннарага сааһыгар дьүөрэлээх араас хамсаныы көрүнгүнэн эрчийэллэр. Хамсаныылары таһынан, ис туругун салайыныыга дьарыктанарга табыгастаах айымныыны кытта сиһилии туттуу.

	3-4 саас	4-5 саас	5-6 саас	6-7 саас
Физкультминутка	<ul style="list-style-type: none"> - оонньуу-дьарык «Куоскалар уонна саһыл» - оонньуу-дьарык «Туллуктар» - оонньуу-дьарык «Тонсоџой» 			
Ис турук салайыныыга оонньуулар	<ul style="list-style-type: none"> - Туллуктар (мээчиктэр) - Күөгүһүттэр (быаны хомуйуу) 			

Социально-коммуникативное развитие
(Бодоруһуу, түмэккэ киллэри)

Бодоруһуу, түмэккэ киллэри уобалас атын түөрт уобаластарга сайдар. Ону таһынан бу салаа тоџоостоохтук оџолор бэйэ-бэйэлэрин кытта оонньууларыгар көстөр.

	3-4 саас	4-5 саас	5-6 саас	6-7 саас
Лото	Н.Лугинов «Чыркымай» Т.Сметанин «Куоскалар уонна саһыл»			
Домино	Т.Сметанин «Күөрэгэй»			
Пазл	«Куоскалар уонна саһыл», «Кыһыл былааттаах кыыс», «Сайыспыт»			

ООНЬУУ ЭЙГЭТИН ТЭРИЙИ

Ооньуу эйгэтин тэрийэргэ араас ооньуурдар ооньуулар айылыннылар. Бу ооньуурдарынан оҕо күннээҕи олоҕор баҕа өттүнэн дьарыктанара, ооньуура көнүллэнэр. Оҕо ооньуу нөнүө Тимофей Сметанин айымньылары билсэр, персонажтары, айымньы ис хоһоонун судургутук өйдүүр, ылынар, уус-уран уобарастары сатаан быһаарарга, көрөн астынарга үөрэнэр.

Ооньуулары оҕолор бэйэлэрин уруһуйдарыгар олобуран, бэйэлэрин кыра проектары түмүгэр оҥоһуллаллар.

Остуол ооньуута

Ооньуу «Күөрэгэй», «Куоскалар уонна саһыл» айымньылар ис хоһоонорунан төрөппүттэр уруһуйдарынан таҥаска бэчээттэнилиннэ.

Сайыннарар кыаҕа: Бэрээдэктээх уонна түмсүүлээх буолаллар, көрөн ылынар дьобурдара үрдүүр. Бу ооньуу нөнүө өйгө тутар дьобурдара сайдар, билиэн көрүүн баҕалара улаатар. Оҕо билиитэ кэниир, сатаан сангарарга үөрэнэр, толкуйдуур уонна ырытар дьобура улаатар. Сюжет тутулун саарыстыыр, айымньы ис хоһоонун өйдүүрүгэр табыгастаах.

Кырааскалыыр кинигэлэр

Оҕо айымньы ис хоһоонун өйдүүрүгэй көмө кинигэ.

Сайыннарар кыаҕа: Кинигэ ойуутун кырааскалаан оҕо тарбаҕын былчыннарын сайыннарар, санарар саната сайдар.

Пазл-оонньуулар

Оонньуу суруйааччы айымньыларынан уруһуй күрэбин кыайыылаахтарын үлэлэринэн оноһулунна.

Сайыннарар кыаҕа: оонньуу оҕо толкуйун, сылайы уонна ол чааһын холбуу тутар дьоһурун сайыннарарга аналлаах.

Домино ооньуу

Домино харахтара «Күөрэгэй» айымньы перонажтарынан.

Сайыннараар кыаҕа: Персонажтар ааттарын, айымньы ис хоһоонун өйдүүр. Көрөн убарастаан толкуйдуур, логической толкуйа сайдар, билэр-көрөр баҕата кэниир.

Ооньуу хааммыта. Хас баҕар оҕо ооньуон сөп. Оҕолор доминону тэн гына үллэстэллэр. Уочаратынан домино харахтарын сөп түбэһиннэрэн уурталыыллар. Ким бастакы бэйэтин доминоларын бүтэрбит, ол кыайыллаах тахсар.

Лото ооньуу

Ооньуу «Куоскалар уонна саһыл» айымньынан оҕоһулунна

Сайыннараар кыаҕа: Оҕо тылын, толкуйдуур дьобурун сайыннарыы, тыл саппааһын байытар.

Тыл-айах оонньуута

Оонньуу «Куоска олонохото» айымньынан оҕо бэйэтин кыра проегын түмүгэ.

Сайыннарар кыаҕа: тулалыыр эйгэни билиһиннэрэргэ туттуллар оонньуу. Кустар көрүннэринэн араарыыга туттуохха сөп. Ону таһынан, сангарар санганы сайыннарарга, ахсааны үөрэтиигэ, кэллэктийби кытта сатаан үлэлииргэ көмө буолар. Ону таһынан артикуляционной гимнастика кэмигэр туттуллуон сөп.

Квест-оонньуу

Оонньуу Тимофей Сметанин айымньыларыгар олобуран оҥоһулунна.

Сайыннарар кыаҕа: Квест оонньуу оҕолору айымньылар ис хоһооннорун төһө өйдөөбүтүгэринэн күрэхтэһии быһыытынан эрэ буолбахха араас хайысхаларга туһаныллыан сөп: бодоруһууга, оҕо билэр-көрөр эйгэтин кэнэтиигэ, тылы-өһү, кэрэни өйдүүр дьобурадарын сайыннарыыга.

Оонньуу хаамыта: Оонньууга хас баҕар оҕо оонньуур. Фишкаларынан оонньуу хонуутунан харахтаах кубигынан хас хаамы баралларын быһааран хаамаллар. Кыһыл фишка төннүү. Күөх фишка пазл таһаарыы, араҕас фишка буоптуруос.

Сатаатахха – хонууга да күүгүлүүххэ сөп

Ооньюу Тимофей Сметанин «Мэхээлэчээн булчут кэпсээннэрэ» айымньытыгар олобуран оноһулунна.

Сайыннарар кыаҕа: оҕо этин-сиинин сайыннарар. Оҕо кыраҕы, сымса, имигэс буоларга үөрэнэр. Харах, тарбах сайдыларыгар көмөлөһөр.

Лунха мини-театр куукулалара

Ооньюурдар Т.Сметанин араас айымньыларын персонажтарынан оноһулунна.

Сайыннарар кыаҕа: ооньюу нөнгүө оҕо уобарастаан толкуйдуур кыаҕын сайыннарар, тарбах былчыннарын эрчийэр, санарар сананы сайыннарар кыахтаах.

ЧИНЧИЙИИ ТҮМҮГЭ

Улууспут айар дьобурдаах дьоннорун олобун, айар үлэтин үөрэтэн, билэн, истэн ырытан айымныы ис эйгэтин өйдөөн, обону ол киэн эйгэбэ таһаарарга үлэлээһин обо уһуйааныгар оонньоу туонатын тэрийи буолар.

«Түөлбэм айар талааннаахтарын түһүлгэтэ» проект чэртитинэн барар чинчийи икки сыллаах түмүгүнэн

Суруйааччыны хаартыскатынан билии – 15,2 %

Айымныы ис хоһоонун билии, ырытыы – 12,7 %

Программаба киирбит хоһооннору билии – 80 %

Оруолларынан оонньоон көрдөрүү – 5.7% үрдээтэ.

Чинчийиигэ улахан бөлөх оболорун кэтээн, кэпсэтэн көрүү түмүгэ ыйыллар.

Ону таһынан оболор күрэххэ кытталлара үрдээтэ.

2017-2018 үө.с. Улуус таһымыгар күрэххэ кыттыы 5 обо (уруһуй), 1 кыайыылаах (уруһуй).

2018-2019 үө.с. Улуус таһымыгар күрэххэ кыттыы - 7 обо (өйтөн аабы).

2019-2020 үө.с. Обо чинчийи үлэтэ – 2 үлэ.

Республика таһымыгар күрэххэ кыттыы - 16 обо (бэлэмнэни үлэтэ)

Билинни кэмнэ эппиэттиир сайдыылаах киһини иитиигэ туһайан обо ситимнэх санатыгар ырытар, толкуйдуур, кэпсиир, чинчийэр, айар кыабын арыһан, олоххо тулуурдаах, дьулуурдаах, ыраас, сырдык, көнүл өйдөөх-санаалаах, бөбө туруктаах киһини иитэн таһаарыы уһуйааммыт сүрүн сыала буолар.

ИЙНЭЭБИТЭ

КИИРИИТЭ	2
Суруйааччы айымныларын программаға киллэрийи	4
Ооньуу эйгэтин тэрийи	8
ТҮМҮК	13